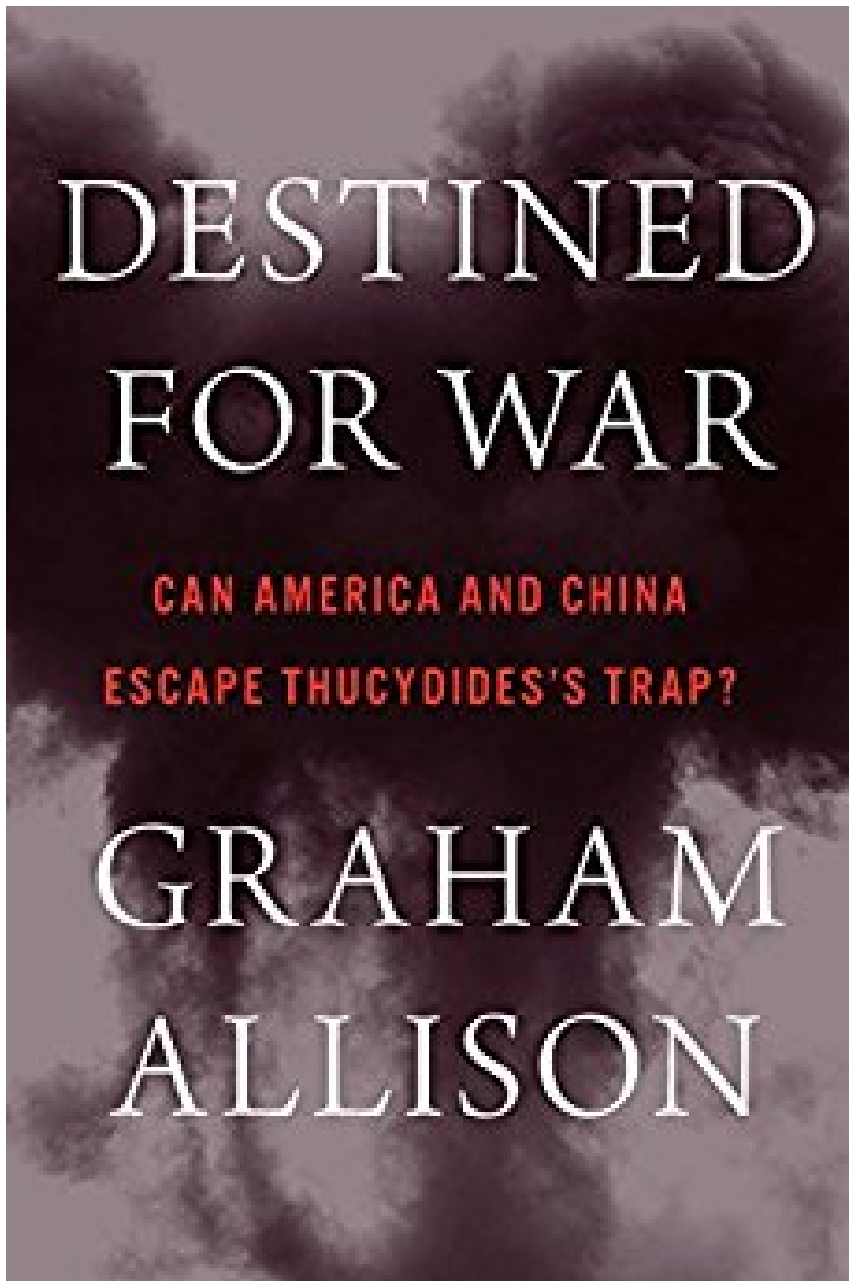

Trong cuốn sách, giáo sư Graham Allison đã phân tích quan hệ M-Trung Quốc hiện nay từ góc độ “bẫy Thucydides”. Từ góc độ phân tích này, Graham Allison khẳng định nếu không có gì thay đổi thì Trung Quốc và M sẽ xảy ra chiến tranh; tuy nhiên hiện nay có thể tránh được nếu M và Trung Quốc có những thay đổi chiến lược.

Cuộc chiến kinh mênh: Liều M & Trung Quốc có thể thoát được Bẫy

Thucydide?

[Destined for War: Can America & China escape Thucydide's Trap?]

Tác giả: *Graham Allison*

Xuất bản: Tháng 5/2017

Nhà xuất bản: *Houghton Mifflin Harcourt (New York)*

Điểm Mạnh Hoàng

Viên Nghiên cứu Chiến lược Ngoại giao

Học viên Ngoại giao

Cuốn *Cuộc chiến tranh lạnh mới* (gồm 384 trang, 10 chương) là nghiên cứu mới nhất của giáo sư Graham Allison, một trong những học giả chính trị quốc phòng hàng đầu của M. Ông đã giảng dạy 50 năm tại hai học Harvard, từng là Hiệu trưởng trường Harvard Kennedy và hiện là Giám đốc Trung tâm Khoa học và Các vấn đề Quốc tế Belfer thuộc hai học Harvard. Trong cuốn sách, giáo sư Graham Allison đã phân tích quan hệ M-Trung Quốc hiện nay từ góc độ “bẫy Thucydides”, một lý thuyết của tác giả cho rằng chiến tranh là xu hướng tự nhiên khi một trung tâm quyền lực mới nổi lên đe dọa thay thế trung tâm quyền lực cũ (lấy gốc từ ghi chép của sử gia Thucydides thế kỷ 5 trước Công nguyên rằng sự nổi lên của thành bang Athen đe dọa đến vị thế của thành bang Sparta dẫn đến chiến tranh Peloponnesia khiến vị vua minh Hy Lạp sụp đổ). Từ góc độ phân tích này, Graham Allison khẳng định nếu không có gì thay đổi thì Trung Quốc và M sẽ xảy ra chiến tranh; tương lai này chỉ có thể tránh được nếu M và Trung Quốc có những thay đổi chiến lược.

Bý Thucydides và các trường hợp trong lịch sử

Graham Allison tóm lược ghi chép của Thucydides về chiến tranh Peloponnesia để gợi thích khái niệm “bý Thucydides”: Tới Hy Lạp cổ đại, thành bang Athen nhập vào sự phát triển thịnh vượng và vai trò quan trọng trong việc chống quân xâm lược Ba Tư đã nổi lên thành trung tâm quyền lực mới, qua đó đe dọa đến sự thống trị của thành bang Sparta. Lãnh đạo Athen (chủ đầu quân chủ đầu ngành, nghiêng về phát triển, dân chủ, và thúc đẩy các thành bang khác hợp tác mô hình của mình) và Sparta (văn hóa quân sự bảo thủ, thiên về duy trì hiện trạng) đều nhận thấy các khác biệt văn hóa-kinh tế-chính trị khiến tương quan lực lượng giữa hai bên thay đổi. Lãnh đạo hai bên (tổng là bên) đều e ngại chiến tranh sẽ gây thiệt hại nghiêm trọng cho cả hai nên đã ký Hòa ước 30 năm. Nhưng các hành động thực tiễn của hai bên cứ dần đẩy Athen và Sparta đến một cuộc chiến kéo dài với kết quả Sparta thắng nhưng cả bên đều minh Hy Lạp sụp đổ.

Theo Allison, nguyên nhân cốt lõi của bý Thucydides là: “**sự lớn mạnh** của Athen và **nổi lo** của Sparta đã khiến chiến tranh trở thành điều không thể tránh khỏi.” Khi đang lực của bý Thucydides đã có, một tia lửa nhỏ cũng có thể châm ngòi chiến tranh. Allison cho rằng bý Thucydides có thể tìm thấy trong mọi mối quan hệ (nhận xung đột giữa Apple với Microsoft hay Uber với taxi truyền thống), nhưng trong quan hệ quốc tế là nguy hiểm nhất. Allison phân tích 16 lần thay đổi quyền lực trong 500 năm qua và khẳng định chiến tranh là xu hướng tự nhiên giữa hai trung tâm quyền lực mới và cũ. Allison phân tích 12/16 trường hợp dẫn đến chiến tranh; chỉ có 4/16 không dẫn tới xung đột (xem phụ lục).

Bý Thucydides trong quan hệ Trung-Mỹ hiện nay

Tác giả cho rằng bý Thucydides đã hiện hữu rõ ràng trong quan hệ M-Trung vì một số nguyên nhân sau:

- Trung Quốc, khác với nhiều nền kinh tế, hiện đã là quốc gia Số 1 THẾ GIỚI. Với kinh tế, Trung Quốc đã vượt Mỹ trong nhiều mặt như thu nhập bình quân ngang giá số

mua (PPP) (thước đo chính xác nhất về sức mạnh của một nền kinh tế), dù trên ngoại hối, trên tổng xuất khẩu... Mặc dù giảm tốc, Trung Quốc vẫn đang là đầu tàu của kinh tế thế giới và phát triển với tốc độ 6-7%/năm, cao hơn tốc độ 4% khi Mỹ vượt Anh trở thành nền kinh tế lớn nhất đầu thế kỷ 20. Về công nghệ, Trung Quốc đã đi đầu (chứ không chầnhái) trong nhiều lĩnh vực như có máy chíp nhanh nhất thế giới, có nhiều máy chíp nhanh nhất thế giới, có số lượng các chuyên gia ngành khoa học-công nghệ-chip toán (STEM) (ngành hiện được cho là xương sống trong thế giới công nghệ) nhiều nhất thế giới. Về quân sự, Trung Quốc đã có các công nghệ mới, ít tốn kém có thể đi đầu với các lực lượng tàu chiến, máy bay, vệ tinh mà Mỹ mất nhiều năm xây dựng; số có lợi thế như đồng đô với Mỹ tại Đài Loan hay Biển Đông.

Về ngoại giao, Trung Quốc đang tìm kiếm cân bằng quyền lực mới, số dùng quyền lực mềm và đòn bẩy kinh tế, khiến các nước không còn lựa chọn nào khác ngoài tuân thủ luật chơi của Trung Quốc. So sánh với các trung tâm quyền lực khác trong lịch sử, Graham Allison cho rằng Trung Quốc là nước "lớn nhất trong lịch sử thế giới."

- Trung Quốc đang đi đúng con đường mà Mỹ đã đi đầu thế kỷ 20 để trở thành siêu cường. Khi đó, Mỹ đã xung đột với các cường quốc Tây Ban Nha (ở Philippines), Đức (ở Venezuela), và Anh (ở Alaska) để giành quyền lực và số dùng chính trị cường quyền áp đặt hệ thuyết Monroe (châu Mỹ của người Mỹ) ở Mỹ Latinh. Việc Trung Quốc cũng rên với láng giềng cũng như ở Biển Đông và Hoa Đông từng thế Mỹ đã làm ở Caribbean thế kỷ đó.

- Tập Cận Bình là một nhà lãnh đạo mánh mào, có hàng đi rõ ràng để "Trung Quốc hùng mạnh trở lại". Mặc dù Tập Cận Bình là con nguyên lão cách mạng, nhưng đã tận dụng vượt qua thách thức trong Cách mạng Văn hóa và sau này, tập trung quyền lực thành "lãnh đạo hạt nhân". Tập Cận Bình công khai "Giấc mơ Trung Hoa" (rửa sạch nước sông Hoàng Tây, khôi phục lợi ích hàng hóa lịch sử, số thu nhập phục vụ các nước xung quanh) thông qua hàng đi rõ ràng trong kinh tế, khoa học, báo vệ môi trường, và mở rộng ảnh hưởng của Trung Quốc, được biết qua Sáng kiến "Một Vành đai, Một Con đường". Ông cũng đã rút kinh nghiệm từ số sụp đổ của Liên Xô để đem báo n định xã hội thông qua: (i) cải tổ đảng từ bên trong, thặng tay với tham nhũng để giành tính chính danh cho đảng; (ii) kích thích chíp nghệp dân tộc; (iii) tái cấu trúc quân đội (đem báo số trung thành với đảng và có năng lực chiến đấu mạnh).

- Xung đột Mỹ-Trung còn là xung đột giữa các nền văn minh. Người Mỹ coi mình là số 1, đề cao tự do, chíp can thiệp từ chính quyền (một thế lực thế xâu xa những căn thipt), ông hình mô hình cũng hòa dân chíp, muốn truy bá các giá trị của mình cho thế giới, mở cửa với người nhập cư, sống với không cần tởng lai. Còn Trung Quốc

coi mình là “trung tâm vờ trờ”, coi trọng thế lực, ông họ “chuyên chế tích cực” (chính quyền mạnh mẽ quan tâm đến người dân), muốn các nước tiếp theo mô hình Trung Quốc (ai không theo thì bỏ coi là mối rợ), ông tiếp tục dân tộc và bài ngoại, trọng tình trong xử lý các thách thức. Khác biệt lớn nhất là người Mỹ coi trọng “trật tự quốc tế dựa trên luật lệ”. Tuy nhiên, Trung Quốc cho rằng trật tự này thực ra là do Mỹ thiết lập luật chơi và buộc các nước tuân theo. Trung Quốc đề cao hòa hợp trong trật tự (các nước được Trung Quốc coi như con dân của chính quyền trung ương).

- *Trung Quốc có thể duy trì dòng quân sự khác biệt*. Trung Quốc có thể duy trì thế lực, không bị trôi buồm theo luật pháp quốc tế hoặc tôn giáo; luôn nhìn đời các và mối tiếp tục quan giữa các vấn đề; thiên về chiến tranh tâm lý và chính trị hơn là chiến dịch quân sự; không có ý định dành chiến thắng trong một trận đánh quyết định mà liên tục tiếp tục buộc theo kiểu cũ vậy. Binh pháp Tôn Tử nêu rõ “chiến thắng và đời nhất là đánh bại kẻ thù mà không cần dùng binh.”

Không xung đột M-Trung

Graham Allison cho rằng, ông tiếp tục như một đám cháy rừng, xung đột giữa các trung tâm quyền lực bắt nguồn từ một tia lửa (ngòi nổ) sau đó như tác động của môi trường và chất dãn cháy mà lan rộng và leo thang thành chiến tranh thế giới. Hiện nay môi trường cho bẫy Thucydides đã rõ, các bước thang đến chiến tranh hạt nhân đã được đưa ra tiếp những năm 1960. Tuy nhiên, các ngòi nổ và chất dãn cháy có một số điểm đáng chú ý.

Graham Allison chỉ ra 5 ngòi nổ cho chiến tranh M-Trung: (i) và thậm chí không chỉ ý giữa lực lượng Trung Quốc và một tàu chiến Mỹ đang thực hiện tiếp do hàng hải ở Biển Đông; (ii) Lãnh đạo Đài Loan muốn tuyên bố độc lập; (iii) xung đột quân sự giữa Trung Quốc và một đồng minh của Mỹ; (iv) chính quyền Bắc Triều Tiên sụp đổ; (v) chiến tranh thế giới mới lan thành xung đột quân sự.

Tác giả cho rằng Biển Đông là ngòi nổ dễ bùng phát nhất. Trung Quốc luôn cho rằng Mỹ thực hiện chính sách ngăn chặn và kiềm chế Trung Quốc. Gần đây vòng kiểm chế này bị lợi dụng ở Đông Nam Á nên Trung Quốc đang tìm cách liên tiếp và chuần bị sẵn sàng cho một cuộc cạnh tranh lâu dài để ép Mỹ ra khỏi khu vực. Tuy nhiên, Trung Quốc có thể sẽ phát động một cuộc xung đột quân sự hơn chế độ “dễ cho

một nước thù địch một bài học” nếu Trung Quốc thấy một quyền kiểm soát và chi phối hàng loạt lại bất lợi. Điều này rất dễ xảy ra nếu Trung Quốc cảm thấy bên ngoài đang có tập hợp lực lượng chống lại mình thì thời điểm Trung Quốc có bất lợi nên bị. Lịch sử chiến tranh Triều Tiên, chiến tranh Xô-Trung, khủng hoảng eo biển Đài Loan 1996, hay đống đổ nát tàu Mĩ trên Biển Đông gần đây cho thấy Trung Quốc sẵn sàng đánh phá đầu trước để tránh mất mặt.

Graham Allison cho rằng các tia lửa tiềm ẩn nhỏ bé nêu trên sẽ lây lan rất nhanh dưới tác động của các chốt điểm cháy (gồm việc phá hoại vụ tình, tấn công mạng, tấn công các mạng báo chí, hoặc phá hoại ngấm của một nước thành ba nước Nga). Các chốt điểm này nếu xuất hiện đúng thời điểm có thể làm chiến tranh không thể tránh khỏi. Ví dụ, khi các lực lượng Mỹ đang đổ xô đến cứu một tàu chiến Mỹ gặp nạn (đang thực hiện tập do hàng hải nhằm báo Trung Quốc và chằm chằm báo trúng không chắc ý), một vụ tấn công vụ tình khi các lực lượng Mỹ một liên lạc và không thể phối hợp sẽ dẫn đến đống đổ nát trên biển Trung Quốc, khi mà cho chiến tranh.

Chiến tranh không phải là không thể tránh khỏi

Theo Graham Allison, 4 (trong 16) trường hợp không xảy ra chiến tranh trong 500 năm qua (Tây Ban Nha-Bồ Đào Nha thế kỷ 15, Mỹ-Anh đầu thế kỷ 20, Liên Xô-Mỹ cuối thế kỷ 20, và Đức-Pháp với Anh hiện nay) để lại 12 đầu mối quan trọng để giải hòa bình: (1) thực thể có thẩm quyền cao hơn có thể hóa giải xung đột (Giáo hoàng phân xử xung đột Tây Ban Nha-Bồ Đào Nha); (2) các thế lực kinh tế, chính trị và an ninh (như Liên minh châu Âu và NATO) có thể ràng buộc các bên; (3) các lãnh đạo khôn ngoan có thể xác định rõ lợi ích riêng còn để những báo phù hợp (như Anh làm với Mỹ); (4) nhận định đúng thời cơ sẽ giúp giải tỏa căng thẳng; (5) các giá trị văn hóa tiềm ẩn có thể giúp ngăn ngừa xung đột; (6) sự xuất hiện của vũ khí hạt nhân buộc các lãnh đạo thay đổi tư duy về chiến tranh; (7) học thuyết hủy diệt hoàn toàn nhau “mutually assured destruction” (nếu xảy ra chiến tranh thì cả hai bên sẽ đầu tiên diệt) đã khiến cho không xảy ra chiến tranh toàn diện; (8) Chiến tranh nóng giữa hai siêu cường hạt nhân ít có thể xảy ra; (9) Lãnh đạo tốt của các siêu cường hạt nhân cần sẵn sàng cho một cuộc chiến mà họ không thể thắng (nếu không đổi thế sẽ lên thì đến mức buộc họ phải khai chiến không có chuân bị); (10) liên kết kinh tế chặt chẽ sẽ khiến chiến tranh phải trả giá cao hơn (do đó giảm nguy cơ chiến tranh); (11) các liên minh có sức hấp dẫn chính trị: liên minh giúp cân bằng quyền lực nhằm căng thẳng tạo nguy cơ vì các siêu cường báo trời buộc vào các cam kết với đồng minh; và (12) tình hình nội bộ (kinh tế, năng lực chính quyền, sự đồng thuận của dân chúng) có ý nghĩa quyết định để tránh khỏi không xảy ra chiến tranh.

Graham Allison không kiên quyết gì pháp tránh chiến tranh vì cho rằng nghiên cứu của ông mang tính gợi mở, để xây dựng một gì pháp phù hợp cần nhiều năm và đóng góp của nhiều người. Thay vào đó, ông kiên quyết một số nguyên tắc và lựa chọn chiến lược để tránh chiến tranh:

(i) cần dựa trên các thực tế mang tính cấu trúc: Trung Quốc thực tế đã có sức mạnh kinh tế, chính trị, quân sự vượt trội hơn Mỹ nên trật tự thế giới do Mỹ lãnh đạo khó có thể được duy trì;

(ii) cần áp dụng các bài học lịch sử để tìm hiểu cạnh tranh Mỹ-Trung là như thế nào và Trung Quốc thách thức Mỹ ở những vấn đề nào, các nước khác có cùng nhận thức với Mỹ không; và

(iii) phải thừa nhận rằng chiến lược “can thiệp nhưng kiểm soát” của Mỹ đối với Trung Quốc sau Chiến tranh Lạnh cần bản là một số mâu thuẫn: khuyến khích Trung Quốc lên mạnh nhưng không ràng buộc Trung Quốc theo khuôn khổ (chính sách “xoay trục” của Obama thực chất là bình mới, rượu cũ của chiến lược này).

Các lựa chọn chiến lược

Trên cơ sở các phân tích trên, Graham Allison đưa xuất 4 lựa chọn:

- *Chấp nhận (accommodate)*: Mỹ phải thích nghi với một cân bằng quyền lực mới, có thể diễn hình thức đơn phương như Anh chấp nhận Mỹ đầu thế kỷ 20 hoặc đàm phán như thỏa thuận Yalta giữa Anh, Mỹ, Liên Xô năm 1945. Lựa chọn này sẽ buộc Mỹ phải nhượng bộ vấn đề Đài Loan để đổi lấy biên giới và Hoa Kỳ, có thể rút quân khỏi Hàn Quốc để đổi lấy bán đảo Triều Tiên phi hạt nhân hóa, hoặc có thể chấp nhận Trung Quốc lập vùng ảnh hưởng ...

- *Làm suy yếu (undermine)*: Mỹ thúc đẩy các biện pháp thay đổi chính phủ

họ chia rẽ Trung Quốc. Các biện pháp này gồm lên án sự xua xa của chính quyền cộng sản Trung Quốc, thúc đẩy dân chủ, khuyến khích dòng vốn của Tây Tạng và Đài Loan, tuyên truyền qua Internet, ủng hộ các nhóm bất đồng chính kiến, hoặc thậm chí có thể bí mật huấn luyện và hỗ trợ các phần tử ly khai ... Nếu thực hiện tập trung và tinh tế, M có thể làm suy yếu chính thể hoặc đẩy lùi thách thức của Trung Quốc đối với sự thống trị của M.

- *Đàm phán một thế kỷ hòa bình dài hạn (negotiate a long peace)* : M và Trung Quốc có thể ký một thế kỷ 25 năm hạn chế một số vấn đề tập trung phát triển một số lợi thế khác. Ví dụ, cam kết đóng băng Biển Đông và Hoa Đông, đảm bảo tự do đi lại trên vùng biển quốc tế, hạn chế tấn công mạng, không can thiệp nội bộ của nhau, hạn chế chế trích nhân quyền... giúp cả hai tập trung xử lý các vấn đề nội bộ đang nổi cộm.

- *Xác định lại mối quan hệ (redefine the relationship)* : Làm hai nước hiện có những thách thức chung lớn đang chờ. 4 thách thức chính là: thách thức về vị trí phân biệt về khí hậu nhân, thách thức về không gian, thách thức các công nghệ sinh hóa hiện đại bị sai lệch sai mục đích, và thách thức về biển đối khí hậu. Những thách thức chung khiến hai bên sẽ hợp tác thay vì đối đầu nhau.

Lời bình

Cuốn *Cuộc chiến tranh lạnh* nêu lên một vấn đề thời cuộc rất lớn hiện nay là liệu sự vươn lên của Trung Quốc có dẫn đến xung đột M-Trung và rộng hơn nữa là Chiến tranh Thế giới Thứ ba. Tác giả sử dụng phương pháp so sánh lịch sử để tìm mô thức chung của các cuộc chuyển giao quyền lực lớn trên thế giới trong năm 500 qua. Mặc dù không nêu trực tiếp, nhưng tác giả nhận mạnh sự tương đồng trong quan hệ M-Trung hiện nay với quan hệ Anh-Đức trước Chiến tranh Thế giới Thứ nhất về kinh tế, quân sự, và nhu cầu không định về thế chính trị của cộng đồng quốc tế.

Cuốn sách sẽ có tính thuyết phục cao hơn nếu tác giả sử dụng nhiều nguồn đánh giá về Trung Quốc hiện, thay vì chỉ tập trung tại các Thế giới Singapore Lý Quang Diệu và cựu Ngoại trưởng M Henry Kissinger. Để làm nội dung của mình, đôi chỗ tác giả đã đưa cao các thành công của Trung Quốc, nhưng để cập hạn chế hoặc giảm nhẹ các vấn đề Trung Quốc đang phải đối mặt trong nước và quốc tế.

Cuốn sách được xây dựng từ những nghiên cứu chuyên sâu trong dự án “Bẫy Thucydides” mà Graham Allison đã dày công xây dựng nên có sức thuyết phục cao, với các lập luận và dẫn chứng có tính thuyết phục. Cuốn sách có cách diễn giải mạch lạc và lôi cuốn. Việc Graham Allison đi mà không đưa ra khuyến nghị chính sách như những thầy trong các nghiên cứu của các học giả M, gọi là cho mọi người để những suy nghĩ và ý kiến khác nhau. Cuốn sách chắc chắn sẽ gây tiếng vang lớn trong giới học giả và công chúng. Rốt cuộc học giả và chính trị gia trên thế giới đã có những đánh giá tích cực về cuốn sách. Hy vọng rằng, như Klaus Schwab, Chủ tịch Diễn đàn Kinh tế Thế giới (WEF) đã đánh giá “các bài học trong sách có thể cứu hàng triệu mạng người”./.

TỔNG HỢP 16 TRƯỜNG HỢP “BỖY THUCYDIDES”

STT
Thời gian
Quốc gia đang thịnh tr
Quốc gia mới n
Phạm vi c
Kết qu

1

Cuối thế kỷ 15

Bồ Đào Nha

Tây Ban Nha

ch toàn c và th ñng m

Không chiến tranh

2

Nga đợc th k 16

Pháp

Hapsburgs

lệ n Tây Âu

Chiến tranh

3

Th k 16-17

Hapsburgs

Chiến tranh Ottoman

Mối liên hệ giữa Trung và Đông Âu, và trên biển Địa Trung Hải

Chiến tranh

4

Nhà đầu thế kỷ 17

Hapsburgs

Thế kỷ 17

Mối liên hệ và trên biển Địa Trung Hải

Chiến tranh

5

Giữa đầu thế kỷ 17

Hà Lan

Anh

Chị toàn c, trên bịn và thng m

Chiến tranh

6

Cuội th k 17 đn giã th k 18

Pháp

Anh

Chị toàn c và đt li n Châu Âu

Chiến tranh

7

Cuối thế kỷ 18 và đầu thế kỷ 19

Anh

Pháp

Trên biển và đất liền tại Châu Âu

Chiến tranh

8

Giữa thế kỷ 19

Pháp và Anh

Nga

Chiến tranh toàn cầu, ảnh hưởng tại Trung Á và Đông Á Trung Hi

Chiến tranh

9

Giữa thế kỷ 19

Pháp

Đức

Mối liên hệ Châu Âu

Chiến tranh

10

Cuối thế kỷ 19 và đầu thế kỷ 20

Trung Quốc và Nga

Nhật

Mối liên hệ và trên biển Đông Á

Chiến tranh

11

Đầu thế kỷ 20

Anh

Mỹ

Vị trí thế giới kinh tế toàn cầu và hải quân ở Tây bán cầu

Không chiến tranh

12

Đầu thế kỷ 20

Anh (đồng minh Pháp và Nga ở phía đông)

Mỹ

Đột biến Châu Âu và công quốc toàn cầu trên biển

Chiến tranh

13

Giữa thế kỷ 20

Liên Xô, Pháp và Anh

Đức

Trên biển và đất liền tại Châu Âu

Chiến tranh

14

Đầu thế kỷ 20

Mỹ

Nhật

Trên biên và ảnh hưởng tại CA-TBD

Chiến tranh

15

Những năm 1940 – 1980

M

Liên Xô

Toàn cầu

Không chiến tranh

16

Những năm 1990 - nay

Anh và Pháp

Đầu

Ảnh hưởng chính trị tại Châu Âu

Không chiến tranh

Nghiên cứu Biển Đông